

УДК 378.013.42.016:613

ЛЮДМИЛА ПАКУШИНА
(Черкаси)

ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Увага акцентується на нових аспектах актуальності проблеми грамотності, пріоритетності профілактико-валеологічного спрямування системи розвитку українського суспільства, головними рушійними силами якого, у першу чергу, є педагоги (у тому числі й соціальні педагоги). Розкрито сутність валеологічної грамотності, запропоновано технологію формування валеологічної грамотності майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: валеологічна грамотність, здоров'я, здоровий спосіб життя, соціальні педагоги.

Загострення проблеми відставання освіти від вимог життя, що постійно динамічно змінюються, ускладнюються й розширюються у своєму спектрі, призвело до актуалізації проблеми валеологічної грамотності.

За визначенням С.У. Гончаренка, грамотність (від грецьк. «γράμμα» - писемність) – певний ступінь знання законів і правил рідної мови та вміння користуватися ними для висловлювання своїх думок усно й на письмі; один із найважливіших показників культурного рівня населення. Конкретний зміст поняття «грамотність» змінюється на різних етапах економічного й політичного розвитку суспільства разом із підвищенням його культурних запитів. Тому грамотність – це також ступінь обізнаності з певної галузі знання (музична, політична, технічна) [1, с. 740].

Оскільки гострою залишається проблема збереження здоров'я населення України і особливо її молодого покоління набуває актуальності профілактично-валеологічний підхід у системі розвитку українського суспільства, а рушійними силами його реалізації, у першу чергу, визначаються вчителі, викладачі та вихователі, професійна компетентність яких має ґрунтуватися на високому рівні валеологічної грамотності. Із великої кількості спеціалізацій цієї категорії професіоналів ми особливо виділяємо соціальних педагогів, діяльність яких має сприяти вдосконаленню науково-методичних засад забезпечення фізичного, психічного та соціального благополуччя дітей в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Окремі аспекти підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності знайшли своє відображення в роботах багатьох українських та зарубіжних учених: С.П. Архипової, Л.В. Боднар, О.В. Безпалько, Т.А. Василькової, Ю.В. Василькової, О.І. Гури, А.Й. Капської, В.О. Коваль, Г.Я. Майбороди, З.З. Фалинської та ін. Питанням валеологічної грамотності у своїх дослідженнях приділяли увагу такі вчені, як Г.С. Данилова, Ю.В. Жданова, В.В. Колбанов, В.Т. Лободин, В.М. Назаренко. Однак проблема формування валеологічної грамотності майбутніх соціальних педагогів у процесі професійної підготовки залишається не дослідженою і потребує розкриття її як теоретичної, так і практичної сторін, із урахуванням сучасних вимог освітнього середовища вищої школи.

Мета даної роботи – розкриття структури поняття «валеологічна грамотність» і висвітлення можливих шляхів вирішення проблеми формування валеологічної грамотності майбутніх соціальних педагогів у сучасних умовах вищого навчального закладу.

На думку В.Т. Лободина, валеологічна грамотність – це грамотність людини в області здоров'я та здорового способу життя. Цей вид грамотності не обмежується лише знаннями, оскільки здоровий спосіб життя – це життєдіяльність людини на основі знань про здоров'я та умови його збереження та зміцнення [4, с. 26].

Ази валеологічної грамотності пов'язані з формуванням її когнітивного компонента, сукупності елементарних знань про здоров'я та здоровий спосіб життя. Цей компонент спирається на науку валеологію, що узагальнює знання про здоров'я із різних наукових галузей. Валеологія – це інтегративна галузь наукових знань. У її основі покладений об'єктивно існуючий феномен «здоров'я», що являє собою складний об'єкт пізнання, дослідження та перетворення [4, с. 27].

Подальше валеологічне виховання передбачає перехід від елементарної до функціональної грамотності, до актуалізації й застосування знань про здоров'я в різних ситуаціях життя і діяльності. Розвиток функціональної грамотності на вищих її рівнях виражається в поведінковій грамотності людини [4, с. 28].

За Л.М. Лесохіною, грамотність – це спосіб соціальної орієнтації особистості та показник соціально-культурного статусу суспільства та кожного його члена. Чим вищим є освітній рівень людини та її грамотність, тим частіше вона використовує способи «самозахисту», які ґрунтуються на саморегульованій поведінці, на усвідомленні вибору способів поведінки та стилю життя, проявляючи поведінкову грамотність, у тому числі й валеологічну. І навпаки, чим нижчим є освітній статус, тим частіше людина використовує способи «самозахисту», пов'язані з традиціями і стійкими моральними стереотипами [4, с. 26].

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли на організм людини впливає занадто велика кількість руйнуючих здоров'я факторів середовища (негативне екологічне становище, нестабільна економічна і політична ситуація в державі, занепад моральних ідеалів і національних традицій, низький прожитковий мінімум населення, інтенсивний розвиток техногенної сфери, яка радикально змінює умови і спосіб життя людини) проблема формування валеологічної грамотності майбутніх соціальних педагогів є актуальною, оскільки для цих спеціалістів валеограмотність, разом із психолого-педагогічною грамотністю, виступає важливою передумовою професійної компетентності.

Нажаль, практичний досвід свідчить, що для забезпечення здоров'я людини не достатньо лише знань теорії здоров'я. Для того, щоб бути здоровою людиною повинна цього хотіти, усвідомлювати ціннісний сенс таких категорій, як «життя», «здоров'я», «добро», «моральність», «досконалість». Це інтегральні характеристики цілісного розвитку людини. Залучення до цих цінностей веде до формування ціннісно-світоглядного (мотиваційного) компонента валеологічної грамотності, який виступає рушійним суб'єктивним фактором засвоєння нових знань про здоров'я та здоровий спосіб життя (розвиток когнітивного компонента) та здійснення вольових зусиль по перетворенню усталених негативних стереотипів поведінки (розвиток діяльнісно-практичного компонента) [4, с. 28].

Підтвердження цієї ж думки ми знаходимо у визначенні В.В. Колбанова, який зауважує, що валеограмотність – це стан особистості, який обумовлений розумінням сутності здоров'я та здорового способу життя, чітко вираженою мотивацією до зміцнення здоров'я, моральною готовністю вести здоровий спосіб життя, формувати, зберігати й зміцнювати своє здоров'я на рівні з реалізацією своїх інтересів, схильностей та здібностей, а також обережним ставленням до здоров'я інших людей [2, с. 72].

В.М. Назаренко, Ю.В. Жданова також уважають, що валеологічна грамотність не обмежується знаннями про способи збереження здоров'я. Знання лише орієнтують людину в навколишньому середовищі, але не визначають їх поведінку. Для того щоб людина у своєму повсякденному житті орієнтувалася на отримані знання, дотримувалася принципів здорового способу життя, необхідно сформувати в них переконання і відповідні валеологічні вміння. У зв'язку з цим важливо навчити молодих людей здійснювати самостереження, аналізувати вчинки та спосіб життя з точки зору впливу на здоров'я, оцінювати функціональний стан свого організму та окремих систем органів, проводити за необхідності оздоровчі дії [5].

Як бачимо, структура валеологічної грамотності включає три основних компоненти – когнітивний, ціннісно-світоглядний та діяльнісно-практичний, а її розвиток в процесі виховання проходить три стадії: від елементарної до функціональної та до поведінкової грамотності [4]. Її основними елементами є знання, уміння, навички та розуміння людиною предметної реальності процесу діяльності. За визначенням В.Т. Лободина, валеологічна грамотність педагога – це мінімум достатніх та необхідних знань та вмінь, які забезпечують якість професійної діяльності в області збереження та зміцнення здоров'я учнів [4, с. 38].

Ураховуючи все вище зазначене, з метою успішного формування валеологічної грамотності студентів у Черкаському національному університеті для майбутніх соціальних педагогів I–II-го курсу викладається обов'язковий інтегративний навчальний курс – «Вікова фізіологія та валеологія». Намагаючись сприяти усвідомленню студентами залежності рівня здоров'я людини від функціональних можливостей її організму, а також ураховуючи обмеженість навчального часу та особливості сучасних освітніх реформ, викладачами кафедри вікової фізіології та валеології університету розроблені відповідні навчально-методичні посібники: «Практикум з вікової фізіології та валеології» (автори: Н.В. Сисоєнко, Г.В. Матасова, Л.З. Пакушина), а також «Методичні рекомендації та протоколи досліджень із вікової фізіології та валеології» (автор – Л.З. Пакушина).

Вікова фізіологія та валеологія – експериментальні науки, а тому вивчення цих дисциплін у вищому навчальному закладі, на нашу думку, повинно обов'язково супроводжуватися виконанням студентами лабораторних робіт, у ході яких вони отримують безпосереднє підтвердження теоретичних положень, вивчених ними на лекційних заняттях та під час самостійної роботи. Об'єктом дослідження переважної більшості представлених у означеному практикумі лабораторних робіт є організм людини та організація способу життя молоді. Під час виконання запропонованих у посібнику завдань студенти вчаться спостерігати, досліджувати, аналізувати експериментальні дані й шукати шляхи розв'язання певних фізіолого-гігієнічних та валеологічних проблем, що сприяє формуванню їх валеологічної грамотності [8].

Зміст практикуму відповідає робочій програмі курсу «Вікова фізіологія та валеологія», розробленому для студентів педагогічних спеціальностей. Він містить дев'ять тем. У перших трьох пропонуються методики постановки експериментів і досліджень, що дозволяють з'ясувати функціональний стан таких життєво важливих фізіологічних систем, як серцево-судинна, дихальна та нервова. Наступні теми присвячені переважно санітарно-гігієнічним та валеологічним проблемам організації життєдіяльності учнівської та студентської молоді. Шляхом виконання цих робіт студенти вчаться аналізувати й оцінювати своє харчування, ступінь організації розумової праці, фізичних навантажень і відпочинку. Такі вміння в подальшому сприяють збереженню та зміцненню власного здоров'я та здоров'я учнів, а соціальний педагог стає прикладом свідомого та грамотного ставлення до проблем здоров'я, що може унаслідуватися учнями та їх батьками.

Наведені в посібнику малюнки, таблиці й тестові завдання дозволяють студен-

там краще опанувати навчальний матеріал та діагностувати рівень його засвоєння [8]. Відповідно до змісту «Практикуму з вікової фізіології та валеології» розроблено «Методичні рекомендації та протоколи досліджень з вікової фізіології та валеології». Мета цього навчально-методичного видання – раціональна організація праці як викладачів, так і студентів. Методичні рекомендації включають у себе необхідні відомості щодо організації навчальних занять із дисципліни, перелік тем рефератів та основні вимоги щодо їх написання, контрольні запитання до кожного семінарського та лабораторного заняття, а також список рекомендованої літератури.

Запропоновані зразки протоколів досліджень допомагають студентам не лише правильно оформити результати проведених досліджень, а ще й суттєво зменшують затрати часу для їх написання, оскільки в посібнику відведено достатньо місця для внесення необхідних даних до протоколу, формулювання висновків та запису рекомендацій щодо результатів досліджень [7].

Запровадження у навчально-виховний процес ВНЗ вище зазначених навчально-методичних посібників значно полегшує роботу викладачів, зменшує затрати часу на механічну, шаблонну роботу студентів і відповідно формує резервний час для обговорення із студентами найбільш цікавих для них проблем, спонукає їх до аналізу власного способу життя і усвідомлення можливості появи негативних наслідків для здоров'я. Як правило, усі студенти, навіть найбільші скептики, зацікавлюються методиками дослідження функціональних можливостей і резервів здоров'я власного організму, охоче виконують запропоновані завдання, оформляють протоколи досліджень, що яскраво ілюструють стан їх здоров'я та спосіб життя. При цьому активізуються їх емоційно-чуттєві властивості. Молоді люди прагнуть виправдати своє недбале ставлення до власного здоров'я відсутністю часу, нестабільним економічним станом родини, традиціями соціуму. Це сприятливий момент для викладачів, які мають застосувати необхідні методики морально-валеологічного виховання з метою формування стійких мотивацій та намірів дотримання основних принципів здорового способу життя майбутніх педагогів.

Отже, ми вважаємо, що вище зазначена технологія організації навчальних занять інтегрованого курсу «Вікова фізіологія та валеологія» сприяє розвитку як когнітивного, так і ціннісно-світоглядного та діяльнісно-практичного компонентів валеологічної грамотності майбутніх соціальних педагогів. Плануємо здійснити її подальше вдосконалення і рекомендувати для активного впровадження при викладанні навчальних дисциплін здоров'язберігаючого та здоров'яформуючого спрямування майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Колбанов В. В. Валеология : Основные понятия, термины и определения / В. В. Колбанов. – СПб. : ДЕАН, 1998. – 232 с.
3. Ліпський П. Ю. Формування здорового способу життя населення в світлі концепції сталого розвитку територіальної громади / Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / П. Ю. Ліпський. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 49. – 234 с.
4. Лободин В. Т. Педагогические условия формирования валеологической грамотности в процессе образования взрослых: диссерт. ... к.п.н. 13.00.01 – общая педагогика / В. Т. Лободин. – СПб., 2000. – 242 с.

5. Назаренко В. М. Валеологическая грамотность учащихся : практические занятия / В. М. Назаренко, Ю. В. Жданова // Биология в школе. – 2000. – № 7. – С. 8–12.

6. Нилуфяр Гасан Газы. Грамотность – важнейшее условие для активного участия в жизни, равно как и для обеспечения мира на Земле / Вышка. – № 19 (19715) от 16 мая 2008 года <http://vyshka.azeurotel.com/архив/2008/19/5.htm>

7. Пакушина Л. З. Методичні рекомендації та протоколи досліджень з вікової фізіології та валеології : навчально-методичне видання [для студентів педагогічних спеціальностей]. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 48 с.

8. Сисоєнко Н. В. Практикум з вікової фізіології та валеології : навчально-методичний посібник [для студентів педагогічних спеціальностей] / Н. В. Сисоєнко, Г. В. Матасова, Л. З. Пакушина. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2007. – 116 с.

Людмила Пакушина

ФОРМИРОВАНИЕ ВАЛЕОЛОГИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ

Внимание акцентируется на новых аспектах актуальности проблемы грамотности, приоритетности профилактико-валеологической направленности системы развития украинского общества, главными движущими силами которого, в первую очередь, определяются педагоги (в том числе и социальные педагоги). Раскрывается сущность валеологической грамотности, предлагается технология формирования валеологической грамотности будущих социальных педагогов в условиях ВУЗа.

Ключевые слова: валеологическая грамотность, здоровье, здоровый образ жизни, социальные педагоги.

Lюдмила Pakushina

FORMATION OF VALEOLOGY LITERACY OF THE FUTURE SOCIAL TEACHERS

The author of article pays attention to the new aspects of an urgency of a literacy problem, priority of preventive-valeology way of development of the Ukrainian society, which's main motive forces define teachers (including social teachers). The article reveals the essence of the valeology literacy, the technology of valeology literacy formation is offered for the future social teachers in the conditions of high school.

Key words: valeology literacy, the health, a healthy way of life, social teachers.

Одержано 12.01.2009 р., рекомендовано до друку 14.04.2009 р.